

עיונים לשבת פרשת פנחס עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

שעיר של ראש חדש

הרב שאולי גרינפלד

שהקדוש ברוך הוא צריך כפרה?

דברי רבי שמעון בן לקיש, מוזכרים גם במסכת שבועות⁵, ושם בתוס'⁶ מובא:

"פירש בערוך⁷: שעיר זה כפרה לישראל, ועלי לקבוע זמן כפרה זו, וקבעתי בראש חדש, להפיס דעתה של ירח".

הערוך ביאר, שאין הכוונה שחלילה השעיר מכפר על ה', אלא השעיר הוא כפרה לישראל, והקדוש ברוך הוא קבע כפרה זו בראש חדש, כדי להפיס את דעתה של הלבנה.

אמנם, הרא"ש ראה בפירוש זה דוחק, שהרי סוף סוף הגמרא אומרת: 'הביאו כפרה עלי', ולא עליכם. ולכן פירש⁸ את הגמרא כפשטה:

"ולמדתך תורה דרך ארץ דאם סרח העבד לפני אדונו עד שהוצרך לייסרו, מוטל על האדון לפייסו אחר כך".

באמת כוונת הגמרא ששעיר של ראש חודש הוא כפרה על ה', אבל אין הכוונה שחלילה ה' צריך כפרה, אלא כוונת הגמרא ללמד אותנו שגם אדם גדול צריך לפייס את הקטן ממנו, ואפילו שהפגיעה בקטן היתה ראויה ומוצדקת, ונעשתה כדי לחנך אותו.

הרמב"ם במורה נבוכים⁹ עמד אף הוא על קושיית הגמרא, מדוע דווקא בשעיר ראש חדש נאמר לה, ותירץ על פי דרכו המיוחדת:

"והנה ראיתי להעירך כאן על דבר נפלא מאד... והוא אמרו בשעיר חטאת ראש חדש בלבד 'חטאת לה', מה

הנושא המסיים את פרשתנו, הוא קרבנות המוספים, שנצטוו להקריב בימים מיוחדים. אחד מקרבנות המוסף בראשי החדשים ובחגים הוא שעיר עזים לחטאת.

הגמרא בחולין¹ עומדת על כך שבכל מקום בתורה, שבו מוזכר שעיר החטאת, לא נאמר: חטאת לה, זולת פעם אחת, בשעיר החטאת של ראש חדש, שם נאמר²:

"ושעיר עזים אחד לחטאת לה, על עלת התמיד יעשה ונסכו".

וכך מספרת הגמרא:

"רבי שמעון בן פזי רמי, כתיב: 'ועש אלהים את שני המאורות הגדולים' וכתיב: את המאור הגדול ואת המאור הקטן! אמרה ירח לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה: לך ומעטי את עצמך! אמרה לפניו: ריבונו של עולם, הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון, אמעיט את עצמי? אמר לה: לך ומשול ביום ובלילה, אמרה ליה: מאי רבותיה, דשרגא בטיהרא מאי אהני³? ... חזייה דלא קא מיתבא דעתה⁴, אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח! והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש: מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר בו לה? אמר הקדוש ברוך הוא: שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח".

הגמרא אומרת, שבשעיר ראש חדש נאמר 'לה', כיון שהוא בא לכפר לה' על מיעוט הלבנה. אלא שהדברים נראים מופלאים מאד: וכי אפשר לומר

ט.	5	ס:	1
ד"ה שעיר.	6	במדבר כ"ח, ט"ו.	2
בעל הערוך הוא רבי נתן בן רבי יחיאל. חי באיטליה.	7	מה הגדולה? נר בצהריים מה הוא מועיל?!	3
מחכמי הראשונים שקדמו לרש"י.		ראה הקדוש ברוך הוא שהלבנה לא מתפייסת.	4
תוס' הרא"ש בשבועות שם.	8		
ג, מ"ו. עמ' שפ"ז במהדורת הגאון מהר"י קאפח.	9		

מקבל אור מזולתו, ואם כן איפה [איפוא] מה הוא כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו [נתפלל אליו], וכן אמרו הביאו כפרה עלי, רוצה בו - לשמי, כלומר שתעתק [תוסב] זאת העבודה לשמי לבד".

המאירי מסביר, שלפי הרמב"ם תתפרש הגמרא כך: הביאו כפרה עלי - את הכפרה של ראש חדש תביאו לשמי, ולא לשם הירח. ולמה? שהרי אני מיעטתי את הירח, והפכתי אותו לגרם-שמים חשוך, שאינו מאיר אלא בשל אור השמש, והרי שהראיתי שאין בו שום כח ותועלת, וממילא אין טעם בסגידה אליו, ויש לעבוד את ה' בלבד.

מִרְן הִרְאִי"ה קוֹק זצ"ל, התייחס באחת מאיגרותיו¹¹ לגמרא הנ"ל במסכת חולין, וכתב שאכן אין מקום להבין את דברי הגמרא כפשוטם:

"האגדה הזאת מצווה לפרסם שאינה כפשוטה, כי אם כלולות בה מחשבות נעלות מ'סוד ד' ליראיו, והדברים מעוטפים בלבוש עב כדי להעלים האור הגדול שיש בדעות הנשגבות הללו, שרק יחידים בדורות ראויים לחשוב בהם 'וכבוד אלקים הסתר דבר'".

אמנם בספר אורות¹², השתמש מִרְן הרב זצ"ל בגמרא זו, בכדי לבאר את אחת מההשקפות שחוזרות ונשנות בכתביו:

"צריך לפתח אורות גדולים להבין ולהשכיל, שגם מפירודי הדעות יוצאת טובה כללית".

אנחנו יודעים, שגם בתוך שלומי אמוני ישראל, יש חילוקי דעות: יש חסידים ומתנגדים, חרדים וציונים ועוד. הפירודים האלו, יוצרים לפעמים שנהא - תוצאה של המחשבה שרק תנועה ודרך אחת יכולה להיות הנכונה. זהו קטרוג הלבנה, שטענה שאין שני מלכים יכולים להשתמש בכתר אחד. המטרה האלוקית בפירוד והשנהא האלו, הוא להביא לבירור וחידוד של השיטות השונות, שמתוכו יבוא השלום הגדול:

'והחטאת לה', שעל מיעוט הלבנה, יגלה את אורו הבא מפנימיות הקטרוג, תוכחת מגולה מאהבה מסותרת, שמתוך סתרה תצא [האהבה] בגילוי בכח רב ואיתן מאד, רשפיה רשפי אש שלהבת י-ה'.

שלא אמר בכל שעירי הרגלים ולא בזולתן מן החטאות... ולפיכך לא יתכן לומר בשעירי הרגלים חטאת לה, כיוון שהן נאכלין ואינן נקטרין כליל. וכיון שהיה חשש שמי שהוא ידמה בשעיר ראש חדש שהוא קרבן לירח כמו שהיו עושים הקבטים במצרים שמקריבים לירח בראשי חדשים, באר בו שזה ציווי לה' לא לירח. ולא חשנו חשש זה בשעירי הרגלים וזולתן, כיון שאין אותם הימים ראש חדשים, ואין להם סימן המבדילם באופן טבעי, אלא התורה ייחדתן בקביעתה, אבל [ואילן] ראש החדשים הירחיים אינן מקביעת התורה, אלא העמים היו מקריבים בהם לירח כמו שהיו מקריבים לשמש בעת עלותו... ולפיכך יצאה מן הכלל ההגדרה בשעיר זה ונאמר בו לה', לסלק אותם הדמיונות הקשורים באותם הלבבות חולים אשר חָלִים מושרש, דע גם נפלאה זו".

הרמב"ם מבאר, שהתורה כותבת 'קרבן לה', רק כאשר הוא מוקרב כליל על גבי המזבח. ואם כך, הקושיה משעיר ראש חדש קשה עוד יותר: שהרי הוא קרבן חטאת, וחטאת הרי נאכלת על ידי הכהנים, ובכל זאת נאמר בו 'לה'!

משיב הרמב"ם, שראש חדש, הוא זמן טבעי - הזמן שבו אנו שבים לראות את הירח, בשונה משאר החגים, שאין סיבה טבעית נראית-לעין בקביעת הזמן שלהם. מציאות טבעית זו, הביאה את עובדי האלילים לסגוד לירח בזמן זה, שבו כביכול עולה ומתגבר כוחו. והנה, באה התורה ומצווה אותנו להקריב שעיר בכל ראש חדש. היה חלילה מקום לטעות, שאף התורה מצווה אותנו לייחס כוחות לירח המתחדש, לכן הדגישה התורה ששעיר ראש חדש הוא 'חטאת לה', ובשום אופן אינו קרבן לירח.

תירוץ הרמב"ם, נראה שונה מתירוץ הגמרא, אך ראיתי שהמאירי בחיבור התשובה¹⁰, ביאר את דברי הגמרא על פי דברי הרמב"ם, וכך כתב:

"אמר הקדוש ברוך הוא הביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח, והביאור הנכבד בזה רמזו אבי העזרי ונמשך אחריו בביאורו הר"ם [הרמב"ם] ז"ל, וזה שהם היו מקריבים ללבנה בעת חידושה ולשמש בהיותו במבט מזלות ידועים להם, וחשש בהיות זה הקרבן בעת החידוש שמא יטעו אחריו, הוצרך לבאר בו שהוא לשם לא ללבנה, ואמנם אמרם ז"ל שמיעטתי את הירח, הוא לראיה שאינו כדי לעבדו והנה הוא [הירח] גוף חשוך

10 משיב נפש מאמר ב פרק י"ג.

11 אגרות הראי"ה ב ס'י תס"ט אות י"ב.

12 אורות ישראל, פרק ד אות ו עמ' קמ"ט - ק"נ במהדורה הישנה.